

Succes met e-mail in het moderne-vreemde-talenonderwijs

HANS VISSER

Als je leerlingen in een vreemde taal laat e-mailen met leeftijdgenoten, kan dat een extra dimensie aan je onderwijs geven. De meerwaarde is duidelijk: leerlingen passen toe wat ze geleerd hebben in de les. Bovendien er is echte interactie. Eindelijk eens een brief in het Frans/Duits/Engels die beantwoord wordt! Ict-vrees en onbekendheid met projectonderwijs kunnen ervoor zorgen dat het er niet van komt. Wat moet er allemaal geregeld worden om zo'n e-mailproject te laten slagen? Dit artikel, vooral gericht op organisatorische aspecten, kan een zetje in de goede richting geven aan docenten die geïnteresseerd zijn maar de stap nog niet gezet hebben.

E-mailprojecten voor de moderne vreemde talen

E-mail is een prima manier om snel informatie uit te wisselen. Ook in het onderwijs wordt hiervan gebruik gemaakt. Een e-mailproject voor het moderne-vreemde-talenonderwijs is een georganiseerde uitwisseling van e-mails door leerlingen in verschillende landen. Een leerling e-mailt daarbij meestal met een vaste partner. Veelal is de taal waarin geschreven wordt een vreemde taal voor leerlingen in beide landen. Op die manier heeft deelname

aan zo'n project voor beide partijen nut wat betreft het leren van de vreemde taal. Er zijn ook projecten waarbij leerlingen (deels) in hun moedertaal schrijven: voorbeelden hiervan zijn Frans-Duitse of Engels-Franse projecten. Dit soort projecten valt buiten het kader van dit onderzoek: het gaat hier om projecten die relevant zijn voor de Nederlandse situatie, waarbij het gaat om schrijven in een vreemde taal. Sinds ongeveer 1988 worden in Nederland e-mailprojecten uitgevoerd.

Das Bild der Anderen

Een voorbeeld van een e-mailproject is *Das Bild der Anderen*. In dit e-mailproject gaan onderbouwleerlingen bij het vak Duits bezig met het beeld dat ze van zichzelf en van een ander land hebben. Ze doen dat door e-mailberichten uit te wisselen met leeftijdgenoten in een ander land. *Das Bild* is een project dat niet alleen materiaal bevat, maar waarbij ook een handleiding voor docenten is, met daarin veel informatie over hoe alles georganiseerd kan worden. *The Image* en *l'Image* zijn (bewerkte) vertalingen van dit project, voor gebruik bij respectievelijk Engels en Frans.

Het materiaal bestaat uit kant-en-klare werkbladen die de docent alleen maar hoeft

te kopiëren. De docentenhandleiding geeft duidelijke uitleg over zowel het waarom als het hoe van een e-mailproject. Wat betreft het waarom wordt de nadruk gelegd op toepassinggericht leren, een van de pijlers van de Basisvorming. Over het hoe wordt in de delen 'voorbereiding', 'uitvoering' en 'evaluatie' informatie gegeven. Onder 'uitvoering' worden de 22 projectlessen op zeer gedetailleerde manier beschreven. Voor nadere informatie zie de bijlage met relevante websites.

Het onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van de 'verdiepingsopdracht' die deel uitmaakt van het programma van de IVLOS-lerarenopleiding. Het gaat hier om de vraag: 'Welke factoren zijn bepalend voor het succes van een e-mailproject voor het moderne-vreemde-talenonderwijs?' Twee groepen factoren worden onderscheiden: enerzijds organisatorische, anderzijds correspondentie-inhoudelijke factoren.

Aan de hand van bestaande literatuur, met name in handleidingen voor en verslagen van e-mailprojecten, worden factoren op een rij gezet die bij een e-mailproject een rol spelen. Vervolgens is een enquête samengesteld. De factoren die in deze enquête genoemd worden, zijn direct afkomstig uit de literatuur of zijn daaruit afgeleid. De uitkomsten van de enquête worden geanalyseerd: ze worden eerst feitelijk beschreven en daarna worden verbanden gelegd tussen bepaalde factoren en 'succes'. Naar aanleiding van deze analyse wordt geconcludeerd welke factoren van belang zijn bij een e-mailproject.

In dit artikel, dat een bewerking is van het oorspronkelijke onderzoek, worden alleen de belangrijkste resultaten genoemd. Geïnteresseerden kunnen het volledige onderzoeksverslag op verzoek toegezonden krijgen.

Succesfactoren

Uit de literatuur is een aantal criteria voor succes te destilleren. Met name is gebruikgemaakt van Nelisse (1997), Peters (1994) en de docentenhandleiding bij het project *Das Bild* (Hagen et al. 1995). De succesfactoren vallen op natuurlijke wijze uiteen in twee categorieën. Enerzijds zijn er de organisatorische factoren, anderzijds de correspondentie-inhoudelijke factoren. Hieronder volgt een overzicht van de factoren die in de literatuur te vinden zijn.

Deze factoren waren de basis voor de enquête die in dit onderzoek gebruikt werd.

Organisatorische factoren:

- het vinden van een geschikte partnerschool,
- het afstemmen van het niveau van taalvaardigheid,
- het maken van een draaiboek met tal van afspraken,
- de technische randvoorwaarden,
- de voorbereidingen voor het project: duur en inhoud.

Correspondentie-inhoudelijke factoren:

- gebruik van bestaand of eigen (les) materiaal,
- onderwerpkeuze: aansluiten bij interesses van leerlingen,
- leerlingen uit beide landen in tweetallen zetten op basis van persoonlijke interesses.

De enquête

Bij het maken van de enquête werd uitgegaan van de factoren die in de literatuur gevonden werden. Doel van de enquête was inzicht te krijgen in de manier waarop de verschillende factoren samenhangen en invloed hebben op het succes van een e-mailproject. Met dit doel werd een vragenlijst samengesteld die in drie delen uiteen valt:

- *organisatie* - in dit deel waren vragen opgenomen met betrekking tot de praktische zaken

die geregeld moeten worden voor, tijdens en na een e-mailproject;

- inhoud - hieronder vallen vragen over de correspondentieonderwerpen;
- succes - in dit deel werd gevraagd naar de mate waarin het project volgens de deelnemers geslaagd was, zowel qua praktische uitvoering als qua leerresultaten.

Voor de categorieën 'organisatie' en 'inhoud' zijn alle vragen gebaseerd op het literatuuronderzoek. In de literatuur was niet expliciet te vinden hoe 'succes' bij een e-mailproject gedefinieerd moet worden. Er werd bij de enquête uitgegaan van onderstaande doelen van een e-mailproject.

Het verwerven van kennis en vaardigheden:

- schrijfvaardigheid,
- deelvaardigheden vocabulaire, grammatica, spelling,
- leesvaardigheid,
- ict-vaardigheden.

Het werken aan affectieve doelen:

- internationalisering,
- motivatie.

De deelnemers kregen de vraag of leerlingen door het project iets geleerd hadden op bovengenoemde gebieden, en zo ja, hoeveel. Verder werd gevraagd of de motivatie voor het leren in genoemde gebieden was toegenomen.

Per e-mail deden 18 mensen mee aan de enquête: docenten uit Australië, Denemarken, Finland, Hongarije, Joegoslavië, Nederland, Tsjechië, en de Verenigde Staten. Veertien van hen hadden het project *Das Bild* gedaan, vier een eigen project. Van één deelnemer kwam de enquête te laat terug; deze is niet meegenomen in de cijfers, maar leek behoorlijk overeen te stemmen met de rest.

Resultaten

Per vraag zullen nu de antwoorden op de onderdelen 'organisatie', 'inhoud' en 'succes' worden besproken.

Organisatie

Hoe hebt u de partnerschool gevonden?

De antwoorden op deze vraag liepen zeer sterk uiteen: drie deelnemers gaven aan zelf op internet een partner gezocht te hebben; vijf haalden hun partner uit de database van een bestaand project; drie hadden hun partner via het Europees Scholen Platform gevonden. Onder 'overige' (6x) werd genoemd: via de lijst van Penschools van de Digitale School, via een discussielijst, via eigen netwerk, door zich op te geven bij het programma *Das Bild*.

Waarop is gelet bij het kiezen van de partnerschool?

In volgorde van belangrijkheid: 1. niveau van (globale) taalvaardigheid, 2. leeftijd, 3. klas-sengrootte, 4. wensen wat betreft correspondentieonderwerpen.

Is er voor het project gebruik gemaakt van een draaiboek?

In 70% van de gevallen werd een draaiboek gebruikt.

Door wie is het draaiboek gemaakt?

Bij de meeste projecten die een draaiboek gebruikten (58%) werd gebruik gemaakt van een draaiboek bij het project *Das Bild*. Een minderheid maakte zelf een draaiboek, al dan niet in samenwerking met collega-docenten.

Waarover zijn in het draaiboek zijn afspraken gemaakt?

In Tabel 1 is een overzicht opgenomen van de meest genoemde afspraken en de best nagekomen afspraken.

Hoe zijn de leerlingen aan elkaar gekoppeld?

Iets meer docenten koppelden hun leerlingen aan de hand van persoonlijke interesses aan elkaar (47%) dan willekeurig (41%). Onder 'overig' werd genoemd: 'zowel aan de hand van persoonlijke interesses als willekeurig' en 'per groep'.

Hoe lang duurde het hele project?

De meeste projecten duurden zes maanden (41%) of langer (ook 41%); 18% duurde drie maanden.

Afspraak	Aantal maal genoemd (n = 12)	In hoeverre nagekomen? (schaal 1-5)
Bevestiging van de ontvangst van de e-mails	12	4.08
Contact tussen de docenten tijdens het project	11	4.09
Het tijdpad van het hele project	10	3.00
De snelheid van beantwoording van de e-mails	9	2.78
De gewenste mate van grammaticale correctheid	8	3.63

Tabel 1: Overzicht van afspraken.

Wanneer bent u begonnen met de voorbereiding voor het project?

Bijna een kwart begon al zes maanden van tevoren met voorbereiden (24%). De overige deelnemers startten de voorbereidingen drie maanden of minder voor het project begon. Opvallend vaak werd pas een maand van tevoren begonnen (29%). Docenten met ervaring begonnen gemiddeld iets eerder met voorbereiden dan zij die geen ervaring hadden. Slechts 33% van de 'ervaren' docenten begon twee maanden of minder van tevoren, terwijl dat bij de 'onervaren' docenten 45% was.

Hoe vaak hebt u tijdens het project contact gehad met uw collega op de partnerschool?

Ruim de helft van de ondervraagden had vijf tot tien maal contact. Een kwart had één tot vier maal contact, terwijl nog eens een kwart meer dan elf maal contact had.

Waarover hebt u tijdens het project contact gehad met de partnerschool?

Bij deze open vraag werden de volgende zaken genoemd:

- een groot aantal organisatorische zaken: (technische) problemen, het volgende onderwerp, afspraken, de voortgang van het project, planning, koppeling van leerlingen, de organisatie van het geheel, het aankomen van e-mails, het veranderen van afspraken, mogelijkheden voor samenwerking, te late antwoorden, deadlines;

- een paar inhoudelijke zaken: resultaten, procesevaluatie, thema's en inhouden van brieven.

Hebt u het project samen met de collega op de partnerschool geëvalueerd?

Twee van de deelnemers hadden hun project nog niet beëindigd. Zij tellen niet mee in de genoemde percentages. Slechts 47% van de deelnemers heeft het project na afloop geëvalueerd, terwijl 53% aangaf dat niet gedaan te hebben. Evaluatie vond plaats op de volgende punten: de uitvoering van het project, motivatie van de leerlingen, inbreng van de leerlingen, deelname van overige vakken/docenten, interesse van de schoolleiding, ict-aspecten, niveaoverschillen tussen de leerlingen, het tijdpad van sommige deelprojecten, de bemoeienis van docenten en de mate van vrijheid van leerlingen.

Maakte u gebruik van bestaand projectmateriaal of eigen materiaal?

Iets meer deelnemers maakten gebruik van bestaand materiaal (53%) dan van eigen materiaal (47%).

Inhoud

Als u eigen materiaal gebruikt hebt, hoe zijn dan de onderwerpen bepaald?

Deze vraag was voor degenen die met eigen materiaal gewerkt hadden. Zij gaven aan de onderwerpen zelf, in overleg met collega's of met leerlingen bepaald te hebben.

Gebied	Aantal maal genoemd (n = 17)	Gemiddelde score (schaal 1-5)
Grammatica	17	3.12
Spelling	17	3.47
Vocabulaire	16	3.63
Het gebruik van e-mailprogramma's	16	3.63
Het dagelijks leven in een ander land	16	4.13
Verschillen in gewoonten en gebruiken tussen het eigen land en het andere land	16	4.06
Open/creatieve schrijfpoddrachten	15	4.07

Tabel 2: Overzicht van gebieden waarop leerlingen iets geleerd hebben.

Succes

Welk cijfer (1 = zeer slecht, 10 = uitmuntend) geeft u aan het project als geheel?

Het gemiddelde cijfer was 7.18. Er werden cijfers gegeven tussen 3 en 10. Het cijfer 3 werd gegeven voor een afgebroken project. In de volgende paragraaf wordt gekeken naar de samenhang tussen de gegeven cijfers en de antwoorden op de vragen in de enquête.

De volgende vragen werden beantwoord door het geven van een cijfer van 1 (zeer me oneens) tot en met 5 (zeer mee eens): De leerlingen waren vooraf enthousiast over deelname aan het project, De leerlingen waren tijdens de uitvoering enthousiast over het project, en: De leerlingen waren na afloop van het project enthousiast over hun deelname eraan.

Uit de antwoorden blijkt (respectievelijk 4.06, 4.00 en 3.81) dat de leerlingen voor, tijdens en na het project behoorlijk enthousiast waren.

Op welke van de hieronder genoemde gebieden hebben de leerlingen iets geleerd door deel te nemen aan het project?

In Tabel 2 worden de meest genoemde gebieden en de gebieden waarop het meest geleerd werd vermeld.

Kunt u aangeven of en in welke richting deelname aan het project invloed heeft gehad op de leerlingen wat betreft motivatie voor onderstaande activiteiten?

Tabel 3 geeft de meest genoemde gebieden weer en de gebieden waarin de motivatie het sterkst toenam.

Gebied	Aantal maal genoemd (n = 17)	Gemiddelde score (schaal 1-5)
Het leren van de vreemde taal	16	3.69
Het correct spellen van de vreemde taal	16	2.94
Het lezen in de vreemde taal	15	3.27
Het uitvoeren van open/creatieve schrijfpoddrachten	14	4.07
Het werken met e-mailprogramma's	13	3.77
Het werken met tekstverwerkingsprogramma's	12	3.75

Tabel 3: Overzicht van terreinen waarop leerlingen gemotiveerd zijn geraakt.

Verbanden

Vervolgens werden de gemiddelden voor de score op de vraag ‘Welk cijfer geeft u aan het project als geheel?’ vergeleken met de antwoorden op de vragen uit het onderdeel ‘organisatie’ van de enquête. Dit had als doel de factoren te achterhalen die belangrijk zijn

voor het succes van een e-mailproject. Voor elke antwoordoptie van een vraag werd de bijbehorende gemiddelde score voor het project als geheel berekend. Alleen die vragen waarbij tussen de antwoordopties een groot verschil was, zijn in het overzicht in Tabel 4 te vinden.

Vragen en antwoorden	Aantal	Succescijfer (gem. = 7.18)
<i>Is een draaiboek gebruikt?</i>		
Ja.	12	7.46
Nee.	5	6.50
<i>Door wie is het draaiboek gemaakt?</i>		
Door mijzelf.	2	6.75
Door de makers van ‘Das Bild’.	7	8.14
Overig.	3	6.33
<i>Hoe zijn de leerlingen aan elkaar gekoppeld?</i>		
Aan de hand van persoonlijke interesses.	8	7.56
Willekeurig.	7	6.93
Overig.	2	6.50
<i>Hoe lang duurde het hele project?</i>		
4 maanden.	3	6.83
6 maanden.	7	6.07
7-12 maanden.	5	8.00
Meer dan 12 maanden.	2	9.50
<i>Wanneer bent u begonnen met de voorbereiding voor het project?</i>		
6 maanden van tevoren.	4	7.25
3 maanden van tevoren.	6	7.50
2 maanden van tevoren.	2	9.00
1 maand van tevoren.	5	6.00
<i>Hoe vaak hebt u tijdens het project contact gehad met uw collega op de partnerschool?</i>		
1-4 keer.	4	5.00
5-6 keer.	5	7.10
7-10 keer.	4	9.25
11-15 keer.	1	8.00
16 en meer.	3	7.17
<i>Hebt u het project samen met de collega op de partnerschool geëvalueerd?</i>		
Nee.	8	5.94
Ja.	7	8.07
<i>Maakte u gebruik van bestaand projectmateriaal of eigen materiaal?</i>		
Das Bild.	13	7.42
Anders.	4	6.38

Tabel 4: Vergelijking van ideeën omtrent organisatie van e-mailprojecten en succescijfers.

De resultaten zoals weergegeven in Tabel 4 moeten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Het is niet zonder meer mogelijk de antwoordopties met de hoogste score te gebruiken om een recept voor een geslaagd e-mailproject te schrijven. Het leggen van causale verbanden leggen is niet juist, omdat niet met zekerheid gezegd kan worden in welke richting de beïnvloeding plaatsvindt. Duurt een project bijvoorbeeld lang omdat het goed loopt of omdat het niet goed loopt? Bovendien zijn de cijfers die de docenten aan het project als geheel gaven tamelijk subjectief.

Succes in een e-mailproject

Volgens de docenten die meewerkten aan de enquête moeten de onderstaande ingrediënten aanwezig zijn, wil een e-mailproject als succesvol betiteld worden.

Organisatorische zaken - de randvoorwaarden:

- de afspraken uit het logboek worden nagekomen; het gaat daarbij vooral om de afspraken omtrent contact tussen de docenten tijdens het project, maar ook om afspraken met betrekking tot het moment van verzenden van e-mails en de bevestiging van ontvangst;
- de gebruikte software functioneert adequaat.

Inhoudelijke zaken - de opbrengst voor de leerlingen:

- de onderwerpen waarover geschreven wordt, sluiten aan bij de belevingswereld van de leerlingen;
- de leerlingen zijn na afloop van het project enthousiast over het project;
- door het project hebben de leerlingen iets geleerd over de verschillen in gewoontes en gebruiken tussen hun eigen land en het land van hun e-mailpartner;
- door het project zijn de leerlingen gemotiveerder voor het correct kunnen spellen van de vreemde taal, voor het verkrijgen van een

grote woordenschat en voor het werken met e-mailprogramma's.

Tips voor een succesvol e-mailproject

Tenslotte een reeks tips, afgeleid uit de enquêteresultaten.

- Het verdient aanbeveling bij een e-mailproject een draaiboek te gebruiken.
- Als een draaiboek gebruikt wordt, kan het beste voor een bestaand draaiboek gekozen worden. Het is van belang minstens de volgende zaken af te spreken, en deze afspraken goed na te komen: contact tussen de docenten tijdens het project, het moment van verzenden van e-mails en een bevestiging van ontvangst.
- Bij het koppelen van leerlingen is het goed om rekening te houden met hun persoonlijke interesses.
- Goede computerfaciliteiten zijn een randvoorwaarde.
- Een langerlopend project (dat wil zeggen van een jaar of langer) levert meer op. Hiervoor is bij de docent wel ervaring nodig.
- Voorbereiding van het project: begin niet te lang van tevoren, maar ook niet te kort. Een maand of twee, drie is optimaal. Ervaring met e-mailprojecten is hiebij van invloed.
- Regelmatig contact met de partnerschool is gewenst.
- Evalueren van het project is een goede zaak.

LITERATUUR

- Hagen, L. et al. (1995). E-mail-Freunde auf dem Internet. *Fremdsprache Deutsch* 13.
- Nelisse, D. (1996). Buddy's van Das Bild. INVO, maart 1996.
- Nelisse, D. (1997). *Das Bild: e-mail bij moderne vreemde talen in de basisvorming*. PRINT/VO reeks 34.
- Peters, T. (1994). De wereld onder handbereik. *Didaktief*, 6.

Titel	Beschrijving	URL
1. Bestaande projecten moderne vreemde talen		
•Das Bild der Anderen	Beschrijving van het e-mailproject <i>Das Bild der Anderen</i> ; biedt ook materiaal en docentenhandleiding.	http://www.bild-online.dk/
•Das Bild der Anderen – introduction	Nog een beschrijving van het e-mailproject <i>Das Bild der Anderen</i> .	http://www.freenet.hut.fi/projektit/DasBild/dasbild.html
•The Image of the Other	Beschrijving van het e-mailproject <i>The Image of the Other</i> .	http://users.educ.uva.nl/henks/image/teacher.html
2. Onderzoeksliteratuur		
•The effects of electronic mail on Spanish L2 discourse	Artikel over een onderzoek naar e-mailgebruik bij Spaans als vreemde taal.	http://polyglot.cal.msu.edu/llt/vol1num2/article3/default.html
3. Contacten leggen		
•European Schools Project ePALS Classroom Exchange	Pagina van het Europees Scholennetwerk. 'The world's largest online classroom community'.	http://www.esp.educ.uva.nl/ http://www.epals.com
•Intercultural E-Mail Classroom Connections	Iets kleiner dan ePALS; biedt ook mogelijkheid om partners te vinden.	http://www.iecc.org/
•International Tandem Network	Biedt de mogelijkheid voor studenten om 'in tandem' een vreemde taal te leren; vooral voor hogescholen en universiteiten.	http://www.slf.ruhr-uni-bochum.de/email/idxnedoo.html
•Keypal Opportunities for Students	Een lijst van sites over e-mailprojecten (voor docenten en leerlingen).	http://ilc2.doshisha.ac.jp/users/kkitao/online/www/keypal.htm

Bijlage: Overzicht van websites over e-mailprojecten.